

Gevangene van het verleden, maar voor hoe lang?

Sancties 2015/38

Bespreking van:

M.M. Boone, H.G. van de Bunt, D. Siegel, m.m.v. K. van de Ven, *Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving*. In opdracht van: Programma Politie & Wetenschap. Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Universiteit Utrecht; Erasmus Universiteit Rotterdam 2014.

1. Inleiding en korte samenvatting van het onderzoek

“Ik ben benieuwd hoelang het zal duren voor men ook kan schrijven: er is een tijd geweest dat men voor een pedofiel contact de gevangenis in ging. Iemand om die reden in voorarrest houden en een gevangenisstraf opleggen berust naar mijn overtuiging op een afschuwelijke vergissing, die rechtstreeks voortvloeit uit een taboe. Niet de rechter, maar de wetgever en dus wij allen blijven daar debet aan. Graag voeg ik mij bij mevrouw Mr. H. Singer-Dekker, waar zij schrijft dat ook zedendelinquenten vermoedelijk steeds meer gezien worden als mensen aan wie schuld ontbrak en die alleen behandeling behoeven.”²

Wie het hier te bespreken onderzoek *Gevangene van het verleden* leest, weet dat de bovenstaande voorspelling (of is het hoop?) uit een publicatie uit 1970 maar zeer ten dele is uitgekomen. Behandeling en begeleiding in een justitieel kader zijn zeker gangbare reacties op gedrag van zedendelinquenten. Maar dat zedendelinquenten in onze tijd worden gezien als mensen aan wie geen schuld is toe te rekenen of die niet in de gevangenis terecht behoren te komen en slechts behandeling behoeven, is zeker niet gangbaar geworden. Integendeel, in het hier beschreven rapport wordt, in navolging van de Engelse criminoloog Stanley Cohen, in verband met zedendelinquenten geschreven in termen als ‘folk devils’ en ‘moral panic’. Deze begrippen zijn met name aan de orde als een ex-zedendelinquent vanuit de gevangenis of de TBS terugkeert in de samenleving. Het gaat daarbij niet om stigmatiserende begrippen maar om een analyse van de huidige situatie. Volgens Cohen, stellen de onderzoekers, worden politici, beleidsmakers, bestuurders, burgers, enzovoort soms door paniek bevangen wanneer zij worden geconfronteerd met regelovertredingen van personen, zoals voetbalvandalen, drugsgebruikers, pedofielen of straatrovers, die zij als een ernstige bedreiging zien voor de samenleving (p. 28).

Het hier te bespreken onderzoek is een vervolg op een in 2011 verschenen rapport over toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering.³ Uit de bevindingen van dat rapport kwamen nieuwe onderzoeksvragen voort die nu worden uitgewerkt. “Het gaat daarbij specifiek om drie kwesties. In de eerste plaats gaat het in dit onderzoek om een verdieping van de juridische context waarbinnen de betrokkenen⁴ ope-

1 Dr. J.A. van Vliet, senior onderzoeker en beleidsadviseur bij Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclassering, medewerker Lectoraat Werken in Justitieel Kader Hogeschool Utrecht en zelfstandig gevestigd onderzoeker en adviseur.

2 W.J. Sengers. ‘Pedofilie’, in: D. Zeldenrust, P.P.J. de Koning, W.J. Sengers, C. Th. Van Schaik, S. van der Kwast, W.G. Mulder. *Gewoon bijzonder. Beschouwingen over enige bijzondere vormen van seksueel gedrag*, Amsterdam: Humanitas 1970, p. 49-50.

3 H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier. *Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering*, Amsterdam: Reed Business 2011.

4 In dit onderzoek: de burgemeesters, de politie, de reclassering, de ex-zedendelinquent en diens sociale context.

ren. In de tweede plaats heeft dit onderzoek betrekking op crisissituaties. Het gaat om zaken waarin het strafrechtelijk verleden van de veroordeelde zedendelinquenten bekend wordt, hetgeen leidt tot veel rumoer en verontwaardiging onder buurtbewoners. Daarnaast is sprake van een verbreding ten opzichte van het eerdere onderzoek, omdat niet alleen de samenwerking tussen reclassering en politie is onderzocht, maar ook de samenwerking van de politie met andere betrokken actoren, zoals de burgemeester, actievoerders en woningbouwverenigingen.” (p. 11) Dit leidt tot de volgende probleemstelling: *Hoe verlopen crisissituaties die ontstaan in een buurt wanneer bekend wordt dat er een zedendelinquent in die buurt woont of komt te wonen? Wie reageert, en hoe loopt het af?* Het rapport is voorzien van conclusies en enkele aanbevelingen. De titel van het rapport, *Gevangene van het verleden*, werpt daarbij zijn schaduw al vooruit.

Het onderzoek betreft negen verschillende cases, maar een van de cases betreft twee verschillende zaken die zich tegelijkertijd hebben afgespeeld. Het gaat dus om tien afgestrafte zedendelinquenten, verdeeld over het hele land. Het betreft personen die een onvoorwaardelijke gevangenisstraf hebben uitgezeten en die in verschillende juridische toezichtregimes terugkeerden naar de samenleving en van wie vroeg of laat bekend werd dat zij zedendelinquent waren. De geselecteerde groep bestaat uit mannen van tussen de 21 en 70 jaar die allen eenmalig of meermalen ontucht hebben gepleegd met één of meer minderjarigen en er is gestreefd naar een zoveel mogelijk gelijkmatige verdeling over het land. Daarnaast is een literatuurstudie verricht over zedendelinquentie, toezicht door onder meer de politie en de reclassering en naar het onderwerp ‘moral panic’. Voorts zijn ter zake doende documenten bekeken, zoals samenwerkingsprotocollen tussen reclassering en politie en mediaberichten met betrekking tot de cases.

Per casus is geïnventariseerd wie zowel professioneel als op een andere wijze betrokken waren. Deze instanties of personen zijn benaderd om medewerking te verlenen aan een interview. In een aantal gevallen werd aan een interview om diverse redenen (geen formele bemoeienis meer, met pensioen, geen toestemming van leidinggevenden, en dergelijke) geen medewerking verleend. De interviews werden *face-to-face* of telefonisch afgenomen aan de hand van een itemlijst.

Gesteld wordt dat weliswaar veel en gedetailleerde informatie werd verkregen, maar dat gezien het beperkte aantal respondenten en de wijze waarop de selectie plaatsvond geen harde en generaliseerbare conclusies uit het onderzoek kunnen worden getrokken.

Het theoretische deel van het rapport is in belangrijke mate gebaseerd op studies van Cohen naar het begrip *moral panic*. “Het wordt vooral gebruikt om de aandacht te vestigen op het disproportionele, negatieve karakter van sociale reacties op afwijkend gedrag. Volgens Cohen zouden overtrokken reacties kunnen bijdragen aan de ‘amplificatie’ van de problemen. De overtrokken, negatieve manier waarop gereageerd wordt op afwijkend gedrag kan leiden tot stigmatisering, uitstoting en agressieve tegenacties van de betrokken daders, en dus tot verergering van de problemen.” (p. 18) Kernbegrippen daarbij zijn bezorgdheid over het gedrag van een groep of persoon die vervolgens als vijand wordt gezien. Vervolgens bestaat er consensus in de samenleving over de afkeurenswaardigheid van het gedrag waarop een disproportionele reactie volgt. Ten slotte is sprake van vluchtigheid van deze sociale reactie. “De morele paniek is, met andere woorden, een korte maar krachtige reactie. De aandacht van het publiek, de media, enzovoort verdwijnt even snel als zij opkwam. Maar de crisis laat wel blijvende voetafdrukken na, bijvoorbeeld in de vorm van uitbreiding van strafrechtelijke bepalingen of verhoging van wettelijke strafmaxima.” (p. 19)

In de praktijk keren zedendelinquenten op basis van verschillende juridische kaders terug in de samenleving, maar in een aantal gevallen blijkt pas na het vervallen van het kader dat er in een buurt een zedendelinquent is gevestigd. Daarnaast is er sprake van een uitgebreide stroom van mogelijke informatievoorziening. Er zijn convenanten opgesteld voor informatie-uitwisseling tussen reclassering en politie, die echter niet altijd tot tevredenheid worden nageleefd. De vraag wat mag worden uitgewisseld speelt daarbij een rol, evenals de werkrelatie van de reclassering met de zedendelinquent die moet worden behouden. Naast de gebruikelijke informatie die door DJI vanuit de gevangenis wordt doorgegeven aan de gemeente waar de delinquent zich zal vestigen is er ook een informatiestroom in de richting van de burgemeester. Dit is de Bestuurlijke Informatievoorziening Justitiabelen (BIJ) die informatie verschaft met het oog op mogelijke verstoringen van de openbare orde. “De burgemeester wordt alleen geïnformeerd over de terugkeer en/of het verlot van een bepaalde groep (ex-)justitiabelen die onherroepelijk is veroordeeld. Het moet gaan om een onvoorwaardelijke veroordeling tot:

- een gevangenisstraf voor een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf. Voor sommige misdrijven wordt aanvullend de eis gesteld dat de duur van de opgelegde onvoorwaardelijke gevangenisstraf een jaar of meer belooft;
- een verlengbare PIJ-maatregel;
- een TBS-maatregel met dwangverpleging.” (p. 25)

Interessant is te lezen dat een aantal burgemeesters geen prijs stelt op het ontvangen van deze informatie omdat de bevoegdheden om de informatie te delen en te gebruiken diffuus zijn. En een burgemeester die over informatie beschikt en daarmee niet handelt (of kan handelen), kan daardoor in de problemen komen, zo begrijp ik het rapport. Wanneer er echter commotie uitbreekt in een buurt speelt de burgemeester in alle in het onderzoek betrokken zaken een apaiserende rol door middel van een buurtbijeenkomst of via de media. “De burgemeesters staan soms voor moeilijke vragen: hoe voorkom je dat een zedendelinquent terugkeert in de buurt waar zijn slachtoffer woont? Is het mogelijk het huurcontract op te zeggen? Wat te doen met koopwoningen? Meestal kan de burgemeester hierover niet zelfstandig beslissen, omdat hij geen eigenaar is van de woning of omdat de zedendelinquent weigert een woning in een andere buurt te aanvaarden. In een aantal gevallen lukt het wel om een voor alle partijen bevredigende oplossing te vinden.” (p. 75)

De reclassering blijft meestal op de achtergrond, omdat in de meeste gevallen er ofwel geen reclasseringscontact is opgelegd ofwel omdat dit contact al is beëindigd doordat het juridische kader al is verlopen. De wijkagent speelt in alle zaken een rol, maar de aard daarvan is wisselend. Soms is de politie formeel op de hoogte van de aanwezigheid van een zedendelinquent in de buurt, soms ook komt de wijkagent daar toevallig achter.

Wanneer commotie ontstaat, is vervolgens de vraag wat er mogelijk is om de zedendelinquent uit de buurt te weren. Daarbij is natuurlijk wel de vraag of dit de juiste strategie is. Een interessante oplossing is een casus waarin de zedendelinquent de hem toegewezen huurwoning betreft; de ophef in de buurt verstomt nadat een kinderspeeltuintje is verplaatst. Soms ook wordt iemand tegen zijn zin in een andere buurt ondergebracht, in enkele gevallen in een seniorencomplex. In enkele gevallen kiest de zedendelinquent er zelf voor elders te gaan wonen en in één geval besluiten zijn vrouw en dochter gescheiden van hem te gaan wonen.

Er worden in het onderzoek drie fasen onderscheiden bij crisissituaties rondom terugkerende zedendelinquenten. De eerste fase is die, die voorafgaat aan de onthulling, terwijl

functionarissen daarvan in een aantal gevallen op de hoogte zijn. De kennis die zij met zich dragen, wordt als zeer belastend gezien, omdat deze niet mag worden gedeeld.

De tweede fase is die van de onthulling. Deze wordt soms door de zedendelinquent zelf bevorderd, bijvoorbeeld doordat hij een nieuw zedendelict pleegt of doordat hij terugkeert naar de plek waar het eerdere delict werd gepleegd. De onderzoekers verbazen zich over de vasthoudendheid waarmee veroordeelden willen terugkeren naar hun voormalige woning, ondanks dat dat veel agressie oproept bij omwonenden. Soms spelen anderen een actieve rol in het onthullen van het geheim van de zedendelinquent, waarbij dan vaak morele argumenten worden aangevoerd, of speelt een rol dat zij zelf slachtoffer van een zedendelict zijn geweest.

De derde fase is die van de al genoemde morele paniek.

2. Nadere beschouwing

Na deze korte samenvatting van het rapport beperk ik mij verder tot de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek. Uiteindelijk gaat het om de vraag hoe zedendelinquenten die hun straf hebben uitgezeten weer een nieuwe kans kunnen krijgen om terug te keren in de samenleving.

Het citaat uit 1970 waarmee ik deze beschouwing ben begonnen, is een tijdsbeeld. Maar het boekje waarin het is gevonden geeft misschien ook wel een wat elitaire benadering van wat toen werd genoemd 'bizarre vormen van seksueel gedrag'.⁵ De vraag is of het, ook voor die tijd, maatschappelijk breed gedragen standpunten over deze vormen van seksueel gedrag vertegenwoordigt. Binnen de reclassering echter werd in de jaren '80 nog gesproken over de voor- en nadelen van seksuele relaties en de vraag of deze, mits met instemming van ouders en kind, positieve kanten zouden kunnen hebben. In mijn reclasseringsteam spraken wij, in opdracht van de leiding, daarover (circa 1984) met een pedofiele orthopedagoog, die werkzaam was in een justitiële jeugdinstelling, een in deze tijd ondenkbare gebeurtenis. De grenzen van de seksuele omgang met minderjarigen zijn flink aangescherpt, stelt het rapport. "Pedofilie" is een synoniem geworden van 'seksueel misbruik'. (p. 17)

Maar de commotie bij de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving lijkt toch een gegeven van de laatste decennia en wordt aangewakkerd door de opkomst van sociale media en films. "Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn pedofielen gaan behoren tot de folk devils in de westerse maatschappij." (p. 17) Maar, stelt het rapport, "Toch is de afwijzing niet zo massief als de theorie van de moral panic doet voorkomen. Er zijn altijd mensen die het voor de zedendelinquent opnemen: een hulpverlener, reclasseringswerker of buurtgenoot. Zij begrijpen dat 'ook een veroordeelde zedendelinquent ergens moet wonen', 'iedereen een nieuwe kans verdient' of 'het opjagen van de zedendelinquent de kans op nieuw misbruik juist vergroot'. Hoewel er in alle door ons bestudeerde zaken een moment is waarop massaal om het verdwijnen van de zedendelinquent lijkt te worden geroepen, zijn de aanjagers van de onrust zelf vaak exceptionele figuren, die maar kortstondig medestanders kunnen mobiliseren." (p. 80)

Mijns inziens is de zaak van Benno L. hiervan een goed voorbeeld. Hij kwam in 2013 voorwaardelijk vrij waarbij hij zich uiteindelijk vestigde in Leiden. Ondanks de commotie in de wijk nam de burgemeester het standpunt in dat L. in Leiden mocht blijven wonen onder enkele aanvullende voorwaarden en daarnaast werd een samscholingsverbod voor de

---

5 Genoemd worden: *homofiel zijn, pedofilie, openbare schennis der eerbaarheid, incest en prostituée en prostituut.*

wijk ingesteld. Hoewel de zaak kortstondig in het nieuws was, is de commotie snel geluwd en wordt van de zaak in de media al snel weinig meer vernomen.

2.1 *Huisvesting*

Voor een goede re-integratie van ex-gedetineerden en TBS-gestelden is een stabiele woon-omgeving van groot belang. Dit geldt natuurlijk ook voor zedendelinquenten die terugkeren in de samenleving. De vraag is hierbij niet of de angst en de morele paniek vanuit de samenleving gerechtvaardigd is. Dat is een gegeven waar op dit moment rekening mee moet worden gehouden en waarop op een verstandige manier moet worden gereageerd. In veel gevallen blijkt dat nu ook het geval te zijn, maar in een aantal gevallen loopt de crisis toch slecht af voor de ex-zedendelinquent. Deze vlucht weg en duikt voorlopig onder in de anonimiteit, wat door de onderzoekers een onwenselijke situatie wordt genoemd. Dat lijkt mij een terechte conclusie: het opgejaagd en in de anonimiteit raken van zedendelinquenten verkleint de mogelijkheid van (sociale) controle en vergroot mede daardoor, in elk geval in theorie, de kans op recidive. “De fase van het geheim herleeft en er kan opnieuw een situatie ontstaan waarin misbruik plaatsvindt, zonder dat iemand op de hoogte is of ingrijpt.” (p. 82)

Terugkeer naar de plaats waar het misbruik heeft plaatsgevonden of het huisvesten van een veroordeelde zedendelinquent in een kinderrijke buurt is volgens de onderzoekers in het algemeen een ongewenste situatie (p. 82). Dit lijkt mij in het algemeen juist, maar de vraag is hoe dit uitgangspunt te realiseren is. Er is mijns inziens in de eerste plaats een zekere mate van ongelijkheid tussen hen die een huurwoning bewoonden (het huurcontract kan eventueel worden opgezegd en een andere woning kan worden aangeboden), zij die een gezin hebben (moet het hele gezin verhuizen?), en zij die een koopwoning bezitten (kunnen zij gedwongen worden hun huis te verkopen?). Moet hierin niet de eigen verantwoordelijkheid van de zedendelinquent worden betrokken? Maar in de tweede plaats blijft voor mij de vraag in hoeverre en hoe lang in het leven van een afgestrafte dader, ook van een zeden-dader, mag worden ingegrepen; wanneer kan iemand weer ongestoord als een medeburger worden beschouwd?

2.2 *Slachtofferbewust werken*

Wanneer een zedendelinquent wordt gestraft, is er in een aantal gevallen reclasserings-contact. De reclassering maakt een adviesrapport op met daarin een analyse van de situatie met betrekking tot dader en delict en dit alles gebaseerd op een risico-inschatting op basis van de RISc.⁶ Daarnaast zal in veel gevallen een multidisciplinair rapport worden uitgebracht door het NIFP waarin eveneens het risico wordt ingeschat. In beide soorten rapporten wordt een advies gegeven aangaande de aanpak van de betreffende dader en de eventuele strafmaat en -soort. Ambulante of klinische behandeling en reclasseringstoezicht⁷ zal leiden tot het verminderen van het recidiverisico. Dat is tenminste het oogmerk van deze vormen van toezicht en behandeling.

In de reclassering is sinds vorig jaar de ontwikkeling ingezet van ‘slachtofferbewust werken’ dat wordt gedefinieerd als: “het bewust betrekken van het perspectief en de belangen van het slachtoffer bij het werken met de dader. Dit in brede zin en voor zover het is te verantwoorden vanuit de primaire opdracht van de reclassering om recidive te verminderen en re-integratie van reclasseringscliënten/daders te bevorderen. Bij deze verantwoording

6 Recidive Inschattings Schalen.

7 In het kader van bijzondere voorwaarden, TBS met voorwaarden of in het kader van een Forensisch Psychiatrisch Toezicht (FPT) en bij VI.

dient zowel het morele niveau (juist handelen) als het professionele niveau (effectief handelen) te worden betrokken”.^{8,9}

Binnen deze definitie valt mijns inziens ook dat gedurende het reclasseringstoezicht, maar idealiter ook binnen de eventueel te ondergane therapieën, het perspectief van het slachtoffer met de dader wordt besproken. Het besef dat hij anderen schade heeft berokkend met zijn gedrag kan belangrijk zijn voor zijn gedrag in de toekomst. Het nemen van verantwoordelijkheid voor het delictgedrag is belangrijk in de visie van de reclassering. Voor het nemen van die verantwoordelijkheid kan het nodig zijn dat iemand beseft wat hij met zijn gedrag teweeg heeft gebracht. Dit besef kan bijdragen aan de motivatie tot verandering van dat gedrag en daarmee aan het voorkomen van nieuwe slachtoffers. Dit proces kan ook helpen bij de schuld- en schaamteverwerking. De term ‘slachtoffer’ is in het juridische proces helder gedefinieerd. Maar vanuit herstelperspectief zijn er veel meer mensen in het geding. Veel mensen kunnen schade hebben ondervonden van de gebeurtenissen. Familieleden en bekenden van het slachtoffer, maar ook familie van de dader en in zekere mate ook de dader zelf. Bij het vergroten van het slachtofferbewustzijn kunnen deze alle van belang zijn.

Binnen deze gedachtegang kan een zedendelinquent gestimuleerd worden zelf de keuze te maken niet weer terug te willen keren naar de omgeving waar het delict is gepleegd. Het is dan zaak om, samen met de reclassering en de betrokkenen in de gemeente waar de zedendelinquent zich zal vestigen, te zoeken naar de meest optimale woonomgeving en deze ook daadwerkelijk te realiseren. Het gaat er bij het werk van de reclassering steeds om, effectief, correct en juist te handelen en om de balans te vinden tussen het geven van zorg, het streven naar (meer) autonomie van de justitiabele en de veiligheid van anderen. Er is een spanning tussen het algemene principe dat iemand een plek verdient in de maatschappij en de angst voor de eigen veiligheid of die van onze naasten.¹⁰

2.3 Toezicht

De reclassering kan maar gedurende een bepaalde tijd toezicht houden, afhankelijk van het juridische kader dat is opgelegd. Maar daarbij zijn de mogelijkheden verruimd. In de afgelopen jaren zijn nieuwe mogelijkheden ontstaan met betrekking tot de begeleiding van zedendaders. In 2008 zijn de Cirkels voor Ondersteuning, Samenwerking en Aansprek-

8 A. Menger, J. Hanrath & J.A. van Vliet m.m.v. D. Stam, *Slachtofferbewust werken bij de reclassering. Een verkenning en aanknopingspunten voor het handelen*, Utrecht: Hogeschool Utrecht KSI 2014.

9 “Het is in het kader van slachtofferbewust werken niet te vermijden om de termen ‘dader’ en ‘slachtoffer’ te gebruiken, omdat dit de rol aanduidt die mensen ten opzichte van elkaar hebben. Maar in elke concrete casus moet genuanceerd met deze termen omgegaan worden. In het strafrechtproces zijn de termen ‘dader’ en ‘slachtoffer’ onontbeerlijk. In methodiekbeschrijvingen voor het reclasseringswerk proberen wij de term ‘dader’ echter zo veel mogelijk te vermijden. De term ‘dader’ pint iemand vast op wat hij heeft gedaan. Maar een belangrijke factor bij het stoppen van delictgedrag is het (her)vinden van een nieuwe identiteit. Reclasseringswerkers steunen dit proces. De term ‘dader’ geeft aan dat iemand in het verleden iets heeft gedaan waarvoor hij is veroordeeld. De inzet van het reclasseringswerk is erop gericht dat iemand in de toekomst geen dader meer zal zijn, dat hij afstand kan nemen van zijn delictgedrag en een positieve wending aan het leven kan geven. Reclasseringswerkers proberen “te voorkomen dat een deel van de identiteit zich ontwikkelt tot kernidentiteit”, aldus een geïnterviewde reclasseringswerker, dus om te voorkomen dat iemand zichzelf beschouwt als een crimineel. We spreken dan ook bij voorkeur over ‘reclasseringscliënt’. Ook voor het slachtoffer is van belang dat het slachtofferschap niet een allesoverheersend gegeven blijft. Voor beide partijen is belangrijk dat ze verwerken wat er is gebeurd om weer door te kunnen met hun leven.” J.A. van Vliet, L. Krechtig, A. Menger. ‘Slachtofferbewust werken. Herstel van de relatie tussen dader en slachtoffer’, in: G. Frerks, T. Jongbloed, M. Uitslag en T. Westra (red), *Vechten, straffen en helen in mediation: dilemma, paradox of contradictie?*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2015 (in druk).

10 L. Krechtig, ‘Morele vragen bij re-integratie. Effectief, correct en juist handelen’, in: J.A. van Vliet (red.) *De recidivist als medeburger*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2015, p. 55-66.

baarheid (COSA) ingevoerd. Zij zijn een voorbeeld van actief burgerschap om veiligheid en sociale inclusie te bevorderen. Cirkels worden ook gezien als een herstelgerichte praktijk. Rond een veroordeelde zedendader (kernlid genoemd binnen COSA) wordt bij terugkeer in de samenleving een groep van drie tot vijf getrainde vrijwilligers geformeerd (de binnen-cirkel). Daaromheen staat een groep professionals (de buitencirkel). Een cirkelcoördinator van Reclassering Nederland begeleidt de vrijwilligers en zorgt voor de koppeling tussen binnen- en buitencirkel. Samen werken zij aan het primaire doel van COSA: geen nieuwe slachtoffers. Hiervoor sluiten zij met het kernlid een contract af, waarin ook wordt vastgelegd dat het kernlid, de vrijwilligers en de cirkelcoördinator geen geheimen voor elkaar hebben. In Nederland zijn in de periode 2009-2015 in totaal 74 zedendaders gestart met COSA. Meer dan 225 vrijwilligers zijn opgeleid. De aanpak is vanaf 2013 landelijk beschikbaar. Vanaf 2016 is COSA de projectfase voorbij en maakt het onderdeel uit van het reguliere aanbod van de reclassering.¹¹

De cirkels zetten vier effectieve, wetenschappelijk onderbouwde, strategieën in om de beoogde doelen (definitief afzien van criminaliteit en het ontwikkelen en versterken van onder meer pro-sociale vaardigheden) te bereiken:

1. Sociale inclusie van het kernlid, door het bieden van praktische en morele steun en het ondernemen van sociale activiteiten.
2. Het bevorderen van gedragsverandering door aanmoedigen, adviseren, monitoren en positief waarderen van vooruitgang.
3. Risicogerichte strategieën, zoals het bespreken van het delict en de risicofactoren, het bespreken van het terugvalpreventieplan, en monitoren van risicovolle gedragingen en situaties.
4. Procesgerichte strategieën, zoals het monitoren en verbeteren van de kwaliteit van de cirkel, door de balans in de drie vorige strategieën te bewaken, en een positieve groepsfeer te bevorderen.¹²

Uit door Höing aangehaald onderzoek blijkt dat COSA leidt tot een significante vermindering van recidive onder de doelgroep.¹³

Ook uit onderzoek van het WODC blijkt dat deze vorm van toezicht effectief is. Hetzelfde geldt voor programma's die psychologische behandeling bieden in de gevangenis met hierop volgend toezicht en nazorg in de maatschappij en gespecialiseerde psychologische behandelprogramma's in het kader van reclasseringstoezicht. En, in speciale gevallen, het toedienen van libidoremmende medicatie. "In het algemeen laat onderzoek zien dat toezichtprogramma's waarin een sterke nadruk op controle ligt, minder effectief zijn wat betreft het bewerkstelligen van recidivevermindering dan toezichtprogramma's die bestaan uit een combinatie van elementen van controle en elementen van begeleiding, behandeling of sociale steun."¹⁴

11 Zie: B. Vogelvang. Cirkels voor Ondersteuning, Samenwerking en Aanspreekbaarheid (COSA). Vrijwilligers begeleiden ex-zedendelinquenten. Canon Reclassering in Nederland. http://www.canonsociaalwerk.eu/nl_rcl/details.php?cps=21&canon_id=470 [Geraadpleegd 21 september 2015].

12 M. Höing. 'Terugkerende zedendelinquenten in COSA', in: J.A. van Vliet (red.) *De recidivist als medeburger*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2015, p. 75-92.

13 M. Höing (2015), p. 82.

14 R.P. van der Horst, H.J.M. Schönberger, C.H. de Kogel. *Toezicht op zedendelinquenten. Effectiviteit en veronderstelde werkzame mechanismen van vormen van toezicht*, Den Haag: WODC Memorandum 2012-5, p. 53.

3. Tot slot

Uit het hier besproken onderzoek blijkt dat de rol van politie en burgemeester bij de terugkeer in de samenleving van een zedendelinquent van groot belang zijn. Het betreft dan voornamelijk de bescherming van de openbare orde, het “ordentelijk verloop van het maatschappelijk verkeer in de openbaren ruimte”, zoals door Van den Tillaart en Schrijenberg beschreven in een actueel overzicht over de rol van de burgemeester bij de terugkeer van ex-gedetineerden.¹⁵

De rol van de reclassering bij de terugkeer wordt als minder belangrijk gezien, maar in de voorafgaande fase kan deze rol van cruciale betekenis te zijn door de juiste risico-inschatting te maken waarop een verstandige justitiële afhandeling kan volgen. Een juiste behandeling, begeleiding en toezicht maken daarvan onderdeel uit. Slachtofferbewust werken kan er toe leiden dat de zedendelinquent zelf tot het oordeel komt dat terugkeer naar de plaats waar hij zijn delicten pleegde niet verstandig is. In een vroeg stadium hieraan aandacht besteden en oplossingen zoeken en vinden kan naar mijn mening veel commotie bij de daadwerkelijke terugkeer voorkomen en kan er aandacht worden besteed aan het ontwikkelen van de sociale inbedding en pro-sociale contacten met niet-criminele anderen, zoals familie, burens, collega's of kennissen en vrienden, vrijwilligers en hulpverleners. Vermindering van sociale isolatie kan delictgedrag voorkómen en/of signalen die daarop wijzen kunnen eerder worden waargenomen.¹⁶

Het in 2014 door de Tweede Kamer aangenomen wetsvoorstel over levenslang toezicht¹⁷ beoogt bepaalde ex-gedetineerden onder levenslang, intensief toezicht te plaatsen nadat zij hun straf hebben uitgezeten. Daarnaast zouden er ook gedragsbeïnvloedende en vrijheidsbeperkende voorwaarden worden opgelegd, zoals een reis- of gebiedsverbod, verplichte opname in een instelling, een verhuisplicht of een vestigingsverbod, verbod op het gebruik van drugs, alcohol of bijvoorbeeld het uitvoeren van vrijwilligerswerk. De doelgroep hiervoor betreft zowel ex-zedendelinquenten als ex-daders van geweldsmisdrijven. Hoewel het toezicht vijf jaar bedraagt zou het, indien nodig, door de rechter steeds voor eenzelfde periode moeten kunnen worden verlengd. De reclassering heeft met enig enthousiasme gereageerd op het wetsvoorstel, maar de meeste andere betrokken partijen en de Raad van State bleken kritisch ten aanzien van deze ontwikkeling. Ook de Eerste Kamer heeft terughoudend gereageerd.

In het kader van het beschrevene in hier besproken onderzoek wordt gesteld dat de morele paniek een korte maar krachtige reactie is. “De aandacht van het publiek, de media, enzovoort verdwijnt even snel als zij opkwam. Maar de crisis laat wel blijvende voetafdrukken na, bijvoorbeeld in de vorm van uitbreiding van strafrechtelijke bepalingen of verhoging van wettelijke strafmaxima.” (p. 19) In vervolg hierop kan het wetsvoorstel gelezen worden als zo'n 'blijvende voetafdruk'. Zo wordt in de inleiding bij de Memorie van Toelichting op het wetsvoorstel geschreven: “De terugkeer van zedendelinquenten en zware geweldsdelinquenten in de maatschappij na een vrijheidsstraf of terbeschikkingstelling leidt regelmatig tot maatschappelijke onrust en gevoelens van onveiligheid. Dit niet in de laatste plaats als er ook kinderen bij betrokken zijn.”

De vraag is echter hoe lang 'lang genoeg' is om toezicht op zedendelinquenten te houden. Zedendelinquenten kunnen succesvol terugkeren in de samenleving wanneer er op

15 J. van den Tillaart, A. Schrijenberg. 'Openbare orde en recidive, een dunne scheidslijn. De rol van de burgemeester bij de terugkeer van ex-gedetineerden', in: J.A. van Vliet (red.) *De recidivist als medeburger*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2015, p. 39-53.

16 R.P. van der Horst, H.J.M. Schönberger, C.H. de Kogel (2012), p. 50.

17 *Kamerstukken II* 2013/14, 33 816.

de juiste wijze is gewerkt aan behandeling, controle en begeleiding en wanneer de terugkeer tijdig en zorgvuldig wordt voorbereid. Het gaat uiteindelijk om tijdig werk maken van maatwerk, passend bij de specifieke situatie van de betreffende zedendelinquent. Wanneer er commotie ontstaat bij de terugkeer blijkt uit het onderzoek dat deze veelal van korte duur is. Behandeling, controle en begeleiding zijn erop gericht dat iemand in de toekomst geen dader meer zal zijn, dat hij afstand kan nemen van zijn delictgedrag en een positieve wending aan het leven kan geven. Mijns inziens draagt levenslang toezicht daaraan niet bij maar wordt ermee bevorderd dat zedendelinquenten werkelijk gevangenen van hun verleden blijven.